

zodat *in* de mens de grondslag voor een verbondenheid met het universele Transcendente kan worden gevonden.

Een goede kritiek op de idolatrie van de wetenschappen biedt de bijdrage van L.E. Fleischhacker : 'Over de verslaving in dienst van het gesplitste atoom'. We hoeven in onze cultuur inderdaad niet beschaamd te zijn om toe te geven dat we de geest in onze eigen 'machine' zijn. W.J. Doeleman maakt van zijn kant een aantal reflecties rondom de menswetenschap : 'Mens-zijn en zin'. Ook hier enkele interessante bedenkingen en overwegingen, relativeringen en de vraag voor meer aandacht voor wat men het 'onderliggende' zou kunnen noemen. Maar als de auteur in zijn laatste paragraaf de vraag naar de zin stelt, blijft hij vaag en wordt zijn denken heel ontoereikend; de verlegenheid wordt een scherm om niet radicaler te stellen dat niemands zin in de eigen particulariteit te vinden valt, maar in het zijn voor de andere, in de liefde – of is dit een obscene woord geworden voor een 'filosofie' die academisch aanvaardbaar moet zijn ?

Jacques DE VISSCHER

* * *

TEKSTEN ETHIEK EN MORAAAL

Cor Schavemaker & Harry Willemsen (red.), *Over de moraal van de mens.* (Symposion – teksten voor filosofie-onderwijs), Alphen aan den Rijn-Brussel, 1985, 188 blz., ISBN 90 14 03383 4.

Deze verzorgde uitgave komt zeker tegemoet aan de noden van het filosofie-onderwijs buiten de specifieke vakopleiding wijsbegeerte. De samenstellers hebben van dertien auteurs teksten verzameld, voorzien van een instructieve inleiding en in dit boek gepresenteerd als te bestuderen wijsgerig materiaal en als uitgangspunt voor verder denken. Voor laatste jaars middelbaar onderwijs – althans in die afdelingen waar men van de leerlingen nog enige inspanning mag verwachten – en voor de studenten hoger onderwijs (al of niet universitair), betekent dit een interessant instrument. Filosofie-onderwijs kan eigenlijk niets anders betekenen dan nadenken bij gedachten. Daarom moet men goed kunnen lezen en interpreteren, en de oppervlakte van een tekst goed aftasten. Dit kan niet in alle haast. Vandaar dat de auteurs, Schavemaker en Willemsen, voor relatief korte teksten hebben gezorgd, opdat ze in hun volledigheid degelijk zouden kunnen gelezen worden.

Het thema is de moraal van de mens. De redactie liet haar keuze vallen op Plato, Aristoteles, Seneca, Spinoza, Kant, Marx, Nietzsche, Wittgenstein, Sartre, Levinas, Foucault, Skinner en Dupuis. Deze keuze is betwistbaar. Van de eerste elf kan men ongetwijfeld stellen dat ze representatief zijn voor een perspectief op het wijsgerig denken. Maar wat liep er in de middeleeuwse tijd zo fout dat die zelfs geen enkele vertegenwoordiger in dit boekje waard blijkt te zijn ? Tussen Seneca en Spinoza gaapt er een kloof van duizendvijfhonderd jaar. Slechts duisternis ? We missen auteurs zoals Augustinus en Thomas Aquinas. En Skinner ? Hij noemt zich wellicht 'gedragwetenschapper', maar eigenlijk heeft niemand iets aan wat hij heeft opgeschreven. Zijn boeken hebben toch niets met psychologie of wijsbegeerte te maken ! Heleen Dupuis is een filosofe van Neder-

landse bodem; toch niet de belangrijkste die iets inzake ethica heeft gepubliceerd. Maar door plaats in te ruimen voor Skinner en Dupuis missen we teksten van Augustinus, Thomas, Max Scheler of Henri Bergson.

Jacques DE VISSCHER

* * *

MAURICE MERLEAU-PONTY

Willy Coolsaet, *Naar een filosofie van de eindigheid. Een onderzoek naar de originaliteit van Merleau-Ponty's denken*. Leuven-Amersfoort, Acco, 1984, pp. 260, BF. 490,- ISBN 90 334 0896 1.

De tijd waarin het denken van Maurice Merleau-Ponty in bekendheid bij de Belgische en Nederlandse lezers achterstond bij andere belangrijke figuren uit de moderne franse filosofie zoals Sartre of Camus is lang voorbij. Door opeenvolgende studies van de Waelhens, Kwant en Bakker, door artikels en door het vertalingswerk van Rudolf Boehm, niet in het minst ook door studies en publicaties van Van der Veken en Taminiaux verwierven de centrale inzichten van de wijsbegeerte van Maurice Merleau-Ponty hier te lande algemene bekendheid. Van deze studies ging ontegenzeggelijk ook een impuls uit dat de landsgrenzen overschreed, het denken van Merleau-Ponty mede in het Engelse en Duitse taalgebied hielp uitdragen. Vrijwel zonder uitzondering lag aan deze meer dan gewone belangstelling een bekommernis met wat de fenomenologische wijsbegeerte nà Husserl bewoog en bezig hield ten grondslag. De fenomenologische centra te Utrecht, Leuven, Louvain-la-Neuve en te Gent namen een belangrijk aandeel in de verspreiding van Merleau-Ponty's denken. Niet weinigen koesterden daarbij evenwel de hoop, aan het eind van de door Maurice Merleau-Ponty ingeslagen weg een authentieke metafysiek aan te treffen: het door de grondlegger van de fenomenologie voor immer in het vooruitzicht gestelde, door hemzelf nimmer betreden oord van een 'tweede filosofie'.

Willy Coolsaet heeft aan deze imposante rij van studies en artikels niet nog een boek willen toevoegen, dat zich hetzij akribisch met de wordinggang van Merleau-Ponty's filosofie uiteenzet, hetzij diens wijsbegeerte opnieuw – bijvoorbeeld met Husserl's fenomenologie of Sartre's filosofie – zou confronteren (blz. 19), wel integendeel. Met zijn jongste publicatie, in feite de vrucht van zijn doctoraal proefschrift – biedt hij, met een woord van Wilhelm Dilthey gesproken, een 'Rechnungsabschluss der Gegenwart' aan, een nuchtere, van alle geleerdheid ontdane opmaak van de 'status quaestionis' van Merleau-Ponty's filosoferen. Bij zo'n opmaak dient strenger te worden gescheiden wat in de tweede adem van de fenomenologie als levensvatbaar kan worden bevonden van wat loze verzuchting blijft. Coolsaets boek is daarom een strijdbare tekst over de omstrede toewending van de fenomenologie tot de existentie. Omstrede omdat – in tegenstelling met de 'eerste filosofie' van de fenomenologie – descriptief, interpretatief en reductief moment van de analyse niet op afdoende wijze werden onderscheiden, hun wederzijdse verstriking een blijvend ergernis over de methode verwekte. Omstrede voornamelijk ook hierdoor, dat ze het schouw-